

Tekniğe Dair Yaklaşımların Savaş ve Askerlik Mesleği Bağlamında Değerlendirilmesi

Niyazi Kayahan Boyacı¹

Öz

Tekniğe dair yaklaşımları teknik ve politik felsefenin kavram setleriyle tartışıp bu yaklaşımları savaş ve askerlik mesleğiyle birlikte değerlendirmek bu çalışmanın amacıdır. Tekniğin kimin tarafından nasıl ele alındığına ve teknikle oluşturulan dünyaların özneyi tekniğe ne kadar bağımlı kıldığına dair sorgulamalar yapılmadan savaş adına doğru politik amaç ve araçlara sahip bir stratejinin kurulamayacağı bir argüman olarak sunulmuştur. İnsanın kendi yarattığı, varlığa getirdiği nesnelere önceden var olan toplumsal ilişkileri değiştirebileceği, herhangi bir tekniğin faydalı olduğu kadar bozucu etkilerinin de olabileceği “farmakon” metaforu üzerinden aktarılmış ve kavramsal çerçeve oluşturulmak istenmiştir. İnsanın ne olduğunu teknik yaratım üzerinden yeniden tartışan transhümanizm akımının teknik ile tahakkümü meşru kılacak bir ideolojiye dönüşmesi eleştirilmiş ve güncel savaşların amaçları bu bağlamda değerlendirilmiştir. Her yeni tekniğin savaşın karakterini sürekli değiştirmesinin yanı sıra otomasyon ve yapay zekâ gibi yeni tekniklerin savaşın özneyi de kendisine bağımlı hale getirerek onun bir özne oluşunu tehlikeye atması, politik karar alıcıyla ve askerlik mesleğiyle ilişkilendirilerek aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Farmakon • Transhümanizm • Teknik • Askerlik mesleği • Otomasyon • Savaş • Strateji

Evaluation of Approaches to Technique in the Context of War and Military Profession

Abstract

This study aims to discuss various approaches to technique using technical and political philosophy concepts, and to evaluate these approaches concerning war and the military profession. It is argued that establishing a strategy with the appropriate political goals and war tools cannot be established without first asking how and by whom technique is used, and how the worlds created by technique make the subject dependent on technique. The “pharmakon” metaphor was used to suggest that the objects humans create and bring into being can change pre-existing social relations and that any technique can have beneficial and destructive effects. The transformation of transhumanism, which re-discusses what it means to be human through technological creation, into an ideology that legitimizes domination through technique has been criticized. Moreover, the goals of current wars have been assessed in this context. Aside from the fact that each new technique changes the character of war, it has been attempted to convey that new techniques such as automation and artificial intelligence make the fighting subject dependent on itself and endanger its subjectivity by associating it with political decision-makers and the military profession.

Keywords: Pharmakon • Transhumanism • Technic • Military profession • Automation • War • Strategy

1 Niyazi Kayahan Boyacı (Doktora Öğrencisi), Milli Savunma Üniversitesi, ATASEREN, Askeri Sosyoloji Doktora Programı, Konaklar, Yenilevent, Org. İzzettin Aksalur Cd., 34334 Beşiktaş, İstanbul Türkiye. Eposta: kayahanboyaci@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4750-9424

Atıf: Boyacı, N. K. (2023). Tekniğe dair yaklaşımların savaş ve askerlik mesleği bağlamında değerlendirilmesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43, 275-294. <https://doi.org/10.26650/SJ.2023.43.2.0046>

Extended Summary

Every technique attempts to create a world that serves the creator's purpose. This Heidegger viewpoint on what technique is a fact that should be considered by those who wage war in terms of the technique required for the conduct of war. Based on this premise, this study aims

Questioning the purposes of today's various techniques, which can be seen to determine not only the current world system, but also what a human being is, is a complex process. Instead of conducting this investigation one by one, the metaphor of "pharmakon" aids in understanding how technique determines humanity. In its most basic form, pharmakon refers to both medicine and poison. A philosophical discussion of technique is made through the antagonism of something being both medicine and poison. This study used the concept in question to reveal approaches to technique and spark discussion.

Another technique-related concept discussed in the study is "transhumanism." As in classical humanism, the first uses of this concept show that technical developments that could affect human biology were discussed to re-express what a human being is. Transhumanism is explained as a philosophical movement in this study, but the political aspect is determined by how this philosophy's ideals are applied.

The concept of transhumanism was chosen for two reasons. The first is to reveal the ideological meanings of this concept today and to discuss the goals of today's wars using political philosophy concepts. The second reason for selecting it is to highlight the harmful, disruptive, or ambiguous effects of automation and artificial intelligence, which are aspects of transhumanism and have become decisive in today's wars, on political decision-makers and military personnel.

The goal of the first section was to establish a theoretical framework by explaining the concept of pharmakon. Meanwhile, the second section, which discusses transhumanism, discusses the approaches to technique using the concept of pharmakon and some other concepts offered by political philosophy, and an attempt is made to determine some of the purposes of today's wars, based on the use of technique as a tool of dominance over the other subject. The use of technique as a tool in war is touched on in the final two chapters, focusing on how technique-intensive tools of war change relationships in the context of strategy, war, and society.

According to the purpose and conceptual framework of the study, the following two research questions; "If all techniques are pharmakology, what are the pharmakological effects of the technologies developed in the name of war?" How do all techniques, particularly those developed for warfare, poison the relationship between war and society?

In wars, actors develop tools to achieve their political goals. This effort transforms war into a dynamic, ever-changing phenomenon. In this case, the warring actor must constantly develop tools for its own political purposes, determine the other's political purposes and the context of the technical war tools created in response, and use this determination in the name of strategy. The study argues that a strategy with the right political goals and tools for war cannot be established without asking who handles the technique and how the worlds created make the subject dependent on the technique.

The main claim of transhumanist philosophy is that all human struggles can be evaluated technically, and that solutions will come with technique, so that there will be no struggle that humans cannot overcome. In line with this materialist viewpoint, transhumanism accepts that the technically "enhanced" human species is both useful and inevitable. Its origins can be traced back to classical humanism and Enlightenment thought, which argued that rational humans can transcend the fundamental and insurmountable limits of creation. Transhumanism is the concept of "faith in rationality" in Enlightenment thought, which can also be seen as the current thought system and political movement.

The goal of war is political, and since today's authority uses technique as a tool of dominance and creates a political economy, the goal of war through technique is debatable. The study discusses the transformation of the idea of transhumanism, which re-discusses what a human being is through technological creation, into an ideology that legitimizes domination through technology, and shows that inequality between world societies is one of the causes of today's wars.

Because a system of dominance through technique has been created today, the purpose of war can be thought of in terms of technique. This situation can be viewed as a historical and dynamic process. After all, historical political orders were not as technically sophisticated as modern ones. However, the weapon of war has always been about technique. In this context, if one considers the pharmacological effects of each new technique, new techniques such as automation and artificial intelligence not only constantly change the character of war, but also endanger the status of the warring subject as a subject by making it dependent on itself. The study attempted to convey this situation by associating it with political decision-makers and the military profession, and it was demonstrated with historical examples how techniques such as automation and artificial intelligence made the subject of war dependent on itself.

It is argued that a strategy in the name of war cannot be established without first asking how the technique is handled by whom, and how the worlds created with the technique make the subject dependent on the technology. In today's world, as

demonstrated in the section of the study on transhumanism, the purpose of wars appears to be to oppose the inequality created by an authority that provides domination through technique, and thus the warring subject must develop its own technical tools to that end. Indeed, the opposite is true for the authority that achieves dominance through technique; strategy is a phenomenon developed on the other party's behalf.

Tekniğe Dair Yaklaşımların Savaş ve Askerlik Mesleği Bağlamında Değerlendirilmesi

Her teknik onu meydana getiren insanın amacına göre oluşturduğu bir dünya yaratma, varlığa getirmedir. Tekniğin ne olduğuna dair Heidegger'in bu görüşü (1998, s. 17), savaşın icrası için de gerekli olan tekniğe dair, savaşı icra edenlerce göz önünde bulundurulması gereken bir olgudur. Bu düşünceden hareketle tekniğe dair farklı yaklaşımları teknik ve politik felsefenin kavram setleriyle tartışıp bu yaklaşımları savaş ve askerlik mesleğiyle birlikte değerlendirmek bu çalışmanın amacıdır.

Sadece mevcut dünya sistemini değil insanın ne olduğunu belirlemeye yönelik görülebilecek günümüzün farklı tekniklerinin amaçlarını sorgulamak karmaşık bir süreçtir. Bu yüzden bu sorguyu tek tek yapmaktansa tekniğin insanı nasıl belirlediğini anlamak adına “*farmakon*” metaforu yardımcı olmaktadır. En basit tabiriyle farmakon, hem ilaç hem de zehir olan anlamına gelir. Bir şeyin hem ilaç hem de zehir olması arasındaki antagonizm üzerinden teknik üzerine felsefi bir tartışma yapılmaktadır. Mevzu bahis kavram bu çalışmada tekniğe dair yaklaşımları ortaya koymak ve tartışma yaratabilmek amacıyla kullanılmıştır. Farmakon kavramını gündeme alan ve felsefi açıdan tartışan isim Jacques Derrida olmuştur. Platon'un “*phaedrus*” metnini farmakon kavramı bağlamında tekrar yorumlayıp yapısal olarak inceleyen Derrida “*Platon'un Eczanesi*” kitap bölümünde tekniğin faydaları ve zararları üzerine modern zamanın teknik ve rasyonaliteye boğulmuş “*ethos*”una eleştirel bir bakış açısı getirmiştir (Derrida, 2012). Derrida'nın farklı okumasıyla teknik üzerine gelişen bu eleştirel bakış Bernard Stiegler tarafından sahiplenilmiştir. Sitegler'in “*What Makes Life Worth Living on Pharmacology*” (Stiegler, 2014) ve üç ciltten oluşan “*Technics and Time*” (Stiegler, 1998) çalışmaları, modern dönem teknik yoğunluğunun; antropolojik, iletişimsel, sanatsala ve politik açıdan insan yaşamına etkilerini farmakon kavramı alt metni üzerinden tartışmak üzerine kuruludur. Çalışmanın ilk bölümünde farmakon kavramı açıklanacaktır. Buradaki amaç tekniğin zararlı olarak da görülebilecek bir olgu olarak savaş ve toplum bağlamındaki etkisini aktarabilmek adına kavramsal bir çerçeveye oluşturmaktır.

Çalışmada teknikle bağlantılı olarak ele alınan diğer bir kavram ise “*transhümanizm*”dir. Bu kavramın ilk kullanımlarında, insan biyolojisine etki edebilecek teknik gelişmelerin tıpkı klasik hümanizmdeki gibi insanın ne olduğunu tekrar ifade etme amacı içerisinde ele alındığı görülür. (Bostrom, 2005) Bu çalışmada transhümanizm bir felsefi akım olarak açıklanacak ancak daha çok bu düşünce akımına ait ideallerin uygulanışına bakılarak politik olan tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda Habermas'ın *İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim* (2019) ve Wallerstein'ın *Bildiğimiz Dünyanın Sonu* (2021) adlı çalışmalarının teması üzerinden ilerleyerek transhümanizm gibi tekniği önceleyen bir felsefi akımın politik olana etkileri tartışılacaktır. Teknik bir gelişmenin ideolojik anlamlar kazanıyor olması aslında

farmakon tartışmasının devamı niteliğindedir. Transhümanizm kavramının seçilmesinin iki nedeni vardır. İlki bu kavramın bugün ifade ettiği ideolojik anlamları ortaya çıkararak günümüz savaşlarının amaçlarını politik felsefenin kavramlarıyla tartışmaktır. İkinci seçilme nedeni ise transhümanizmin veçhelerinden biri olan ve bugünün savaşlarında belirleyici olmaya başlayan otomasyon ve yapay zekanın politik karar alıcılar ile askerlik mesleğini icra edenlere yönelik zararlı, bozucu veya müphem diyebileceğimiz etkilerini tespit edebilmektir.

İlk bölümde farmakon kavramı açıklanarak teorik bir çerçeve oluşturulmak istenmiştir. Transhümanizmin ele alındığı ikinci bölümde ise tekniğe dair yaklaşımlar farmakon kavramı ve politik felsefenin sunduğu diğer bazı kavramlar kullanılarak tartışılmış ve tekniğin diğer özneye karşı bir tahakküm aracı olarak kullanılıyor olması üzerinden günümüzün savaşlarının amaçlarından bazıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Son iki bölümde ise tekniğin bir araç olarak savaştaki kullanımına değinilmiş ve teknik-yoğun savaş araçlarının strateji, savaş ve toplum bağlamındaki ilişkileri nasıl değiştirdiğine odaklanılmıştır.

Çalışmanın amacı ve kavramsal çerçevesine göre şu iki soru araştırma soruları olarak belirir: *“Tekniklerin hepsi bir farmakon ise savaş adına geliştirilen teknolojilerin farmakolojik etkileri nelerdir? Tüm teknikler ve özelde savaş için geliştirilmiş teknolojiler faydasının yanı sıra savaş ve toplum bağlamındaki ilişkiyi zehirleyici manada nasıl değiştirmektedir?”* Tekniğe dair farklı yaklaşımlar ekseninde devam eden bu tartışmanın, savaşı belli teknik araçlarla icra eden asker ve karar alıcılar ekseninde ele alınması, felsefe alanında yapılan bu tartışmayı askerî sosyoloji kavramlarıyla birlikte düşünmemizi sağlayarak literatüre katkı sağlayacaktır.

Savaşlarda aktörler kendi politik amaçlarına uygun araçlar geliştirirler. Bu uğraş, savaşın karakterini değiştirebilen dinamik bir olgu kılar. Bu durumda, savaşan aktör devamlı olarak kendi siyasi amacına yönelik araçlar geliştirmek zorunda olduğu gibi diğerinin politik amaçlarını ve buna bağlı oluşturulan teknik savaş araçlarının bağlamını da tespit etmek ve bu tespiti strateji adına kullanmak zorundadır. Bu çalışmanın argümanı, tekniğin kimin tarafından nasıl ele alındığına ve teknikle oluşturulan dünyaların özneyi tekniğe ne kadar bağımlı kıldığına dair sorgulamalar yapılmadan savaş adına doğru politik amaç ve araçlara sahip bir stratejinin kurulamayacağıdır.

Farmakon Kavramı ve Mitolojik Kökenler

Farmakon kavramı Derrida, Stiegler ve Ertuğrul’un çalışmalarında Platon’un *“Protogoras”* ve *“Phaedrus”* diyaloglarında geçen mitolojik anlatı üzerinden açıklanmıştır. İlk olarak Tacettin Ertuğrul’un; *“tüm teknikler bir farmakondur”* önermesi ve politikanın da insanların bir arada doğaya karşı mücadele etme tekniği olarak sunumundan yola çıkarak ve politikanın farmakolojik etkilerini tartıştığı çalışmasından çıkarımlar yaparak kavramın çerçevesi oluşturulabilir (Ertuğrul, 2019, s. 119).

Politika bir farmakon yani hem ilaç hem de zehir olarak sunulur. Özünde insanın uyguladığı her türlü tekniğin aslında bir farmakon olduğunu söyleyen bu kitap bölümünde (Ertuğrul, 2019), Yunan mitolojisi ve felsefesinde insanın teknik bilgi ile donatılışı ve bu edininin ardından yaşadığı süreç aktarılır. Yunan mitolojisinde tanrı Epimetheus tüm canlıları türlerini koruyabilmeleri için farklı özelliklerle donatır. Ancak insanı çıplak şekilde unuttur. Bu unutulmuş anlatılmak istenen şey açısından önemlidir. Çünkü buna göre insan yaratılışı dolayısıyla yaşamda kalabilme kapasitesinden mahrumdur. Mite göre bu eksiklik insanın aynı zamanda avantajı olacaktır. Çünkü bu eksikliğin telafisi için gönderilecek olan teknik insanın bu zayıflığını bir avantaja çevirme imkânı sağlayacaktır (Ertuğrul, 2019, s. 114). Prometheus, kardeşi Epimetheus'un unutkanlığından doğan yanlışlığı düzeltmek adına insana bir teknik olarak ateşi getirerek onu yok oluştan kurtarır. Ancak insanlar hala hayvanlara karşı zayıftır. Bireysel olarak veya küçük gruplar olarak ateşi, konuşmayı, giysi yapmayı kullanabilseler de büyük gruplar halinde bir araya gelememektedirler. İnsanlar bir araya gelseler dahi sonrasında birbirleriyle çatışmakta ve dağılmaktadırlar. Bir araya geliş için “*politik tekhnē*” gereklidir. Yazar burada insanların bir araya geldikleri an çatışmaya başlamalarının Hobbes'un doğa durumundaki insan tabirine ve Leviathan'ın onları bir araya getirecek “*Homo Artificialis*” tanımlamasına benzediği konusunda bir uyarıda bulunur. İnsanların bir arada oluşunu sağlayacak politik tekne Zeus tarafından sağlanır. Ancak burada politik teknenin sağlanış biçimi önemlidir. Zeus politik tekneyi Hermes'in utanma ve adalet kavramları ile gönderir. Yani bir arada kalış utanma ve adalet ile sağlanabilecektir (Ertuğrul, 2019, s. 116).

Kavramı aktarmak amacıyla başka bir efsaneye daha yer verilir. İlki gibi yine Platon'un yorumuyla aktarılan bu efsane antik Mısır'a aittir. Efsaneye göre tanrı Thot icadı olan yazıyı tanrı-kral Thamus'a takdim eder. Yazıyı takdim ederken ona “farmakon” der, ancak burada yazıyı sadece bir ilaç olarak sunar, belleğin ve öğretimin ilacı. Ancak Thamus buna karşı çıkar. Bir tekniği bulan kişinin başka, o tekniğin yarar ve zararlarını değerlendirecek olanın başka olduğunu söyler. Yazının yıkıcı olabilecek tarafları onun mucidi tarafından anlaşılmalıdır. Thamus'a göre yazı kişilerin kendi belleğini kullanmasını engelleyecek onları unutkan hale getirecektir. Bu ilaç bellek için değil ancak hatırlamak içindir. Yazı hakikatin değil ancak ona benzer şeylerin öğretilmesine yol açacaktır. Böylece aslında eğitimsiz kaldıkları halde bilgiye boğulmuş insanlar her şey hakkında hüküm verebileceklerini sanacak ve gerçekten bilgili kişiler değil ama bilgili kişilerin benzerleri, sahteleri olacaklardır (Ertuğrul, 2019, s. 117).

Aslında yukarıdaki tanrı Thot ve tanrı-kral Thamus arasında geçen diyalog Derrida'nın farmakonun sadece bir ilaç olmadığı, fazla ilacın aynı zamanda zehir olabileceği çıkarımı üzerinden şekil almaktadır. “*Platon'un Eczanesi*” çalışmasında Derrida “*tekhne*” olarak yazı adına görünmeyeni ortaya koymaya çalışır. Bilindiği üzere Derrida'nın oluşturduğu ve bugün “*yapısöküm*” olarak anılan eleştirel yöntem

aslında Platon'da geçen farmakon kavramının sadece bir ilaç olarak değil aynı zamanda bir zehir olarak anlamamızı sağlayacak yolu açmıştır. Yapısökümde amaç metinde geçen anlatının tam zıttı olan ve metinde hiç değinilmeyen anlamı ortaya çıkarmak, ortaya çıkan zıtlık üzerinden anlatıyı tartışmaya açmaktır (Rutli, 2016, s. 20). Aşağıda Derrida'nın "*Platon'un Eczanesi*" çalışmasından alıntılanan, Platon'un metnini yapısöküme uğrattığı kısım da aslında Derrida'nın farmakon kavramını zehir olarak da görebilmeyi sağlayacak görüşü sağlamaktadır:

"Farmakonun genel olarak deva -şifalı ilaç (drogue)- olarak çevrilmesi elbette yanlış değildir. Farmakon gerçekten de deva anlamına gelir ve bu yüzden, işleyişinin belli bir yüzeyindeki muğlaklığı silerek gözden geçirir... Bu ilaç (medecine) faydalıdır; üretir ve onarır, toplar ve deva olur, bilgiyi artırır ve unutkanlığı azaltır. Bununla birlikte sözcüğün "deva" sözcüğü ile çevrilmesi, Yunan dilinin dışına çıkılmak suretiyle, farmakon sözcüğü içinde bir yeri olan öteki kutbu siler. Çift anlamlılığın kaynağını iptal eder ve bağlamın anlaşılmasını daha da zorlaştırır, hatta imkânsız hale getirebilir." (Derrida 2012, s. 49).

Bu okumaya göre farmakon doğal olana zararlıdır. Yazı bir farmakon olarak düşünülürse kendiliğinden doğallık içinde bilge olanın bilgisi yazı ile bozulacaktır. Hikâyede kralın yazıya karşı çıkış sebebi budur, yazı belleğe katkıda bulunmak bahanesiyle insanı daha da unutkan kılar, bilgiyi artırmak yerine azaltır çünkü yazıdan önce bilginin saf hali ancak bellekte var olan halidir ve bilge onu kendi belleğinden üreten ve çağırandır. Farmakon, öyle bir yere koyulmuştur ki, hep bir daire çizip durur: yazı bellek için yalnızca görünüşte iyidir, hareketi sayesinde, belleğin doğru olanı bilmesinde, ona içeriden yardım etmeye muktedirmiş gibi görünür. Fakat yazı özsel olarak kötüdür, belleğe göre dışsaldır, bilim değil, görünüşle ilgili kanaatleridir (Derrida, 2012, s. 52). Derrida'nın okumasına göre farmakolojik bir etkiye sahip bir "*tekhne*" olarak yazının kullanılmaya başlanması "*malumatfuruşluğu*" yaygın kılmış, Sokrates'in yine aynı metindeki konuşmasında geçen "*belleği eğitme sanatı*" yazının ortaya çıkmasından sonra daha az icra eden bir sanat olmuştur (Derrida, 2012, s. 61).

Derrida'nın farmakon kavramı üzerine yaptığı çıkarım ve tekniğin zehirli etkileri olabileceğine yönelik eleştirisi mitolojideki yazı tekniği üzerinden aktarılmış olsa da aslında metafizikten kopuk teknik-yoğun batı rasyonalizminin bir eleştirisi olarak görülebilir. Bu eleştirel bakış açısı kitaplarından birini Jacques Derrida'ya ithaf eden Bernard Stiegler tarafından sahiplenilmiştir. Tıpkı Tacettin Ertuğrul'un çalışmasındaki "*tüm teknikler farmakondur*" önermesinde olduğu gibi Bernard Stiegler tekniğin insan yaşamındaki bozucu etkisini konu almıştır. Modern dönemde, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilgisayar ve otomasyon tekniklerinin ortaya çıkışından itibaren insana dair tüm davranışları kapsamaya başlayan tüm tekniklerin farmakolojik etkisi Stiegler'in konu yelpazesi dahilindedir. Stiegler'in teknik üzerine geliştirdiği yaklaşım, farmakon kavramı ile bir bütünsellik içerisindedir, keza belirttiği üzere

Prometheus ve Epimetheus üzerinden anlatılan mitolojik hikâye yani tekniğin farmakon oluşu “*Technics and Time*” çalışmasının “*leitmotif*”idir (Stiegler, 1998, s. 16).

Derrida'nın yazı tekniğinin farmakon etkisi üzerine aktardıklarına benzer çıkarımlarda bulunan Stiegler'in metinlerinde rasyonalizm eleştirisi net bir şekilde bellidir. Çalışmanın sonraki bölümlerinde, Stiegler'in modern dönem tekniği eleştirisi üzerinden teknik-yoğun çağın politik-askeri karar alıcı ve savaş açısından farmakolojik etkileri tartışmaya açılacaktır. Stiegler'e göre endüstriyelleşme, dönemin bilgi üretme düzenini ve sosyal organizasyonunu yerle bir ederken, endüstriyelleşme ile gelen teknikler felsefi bir sorgulamaya tabi tutulmuştur. Bilimin teknikleşme süreci, bilgiyi hafızadan çağırma ve yorumlama metodunu yok etmiş ve belleği kurumsallaştırmıştır (Stiegler, 1998, s. 3). Burada söz ettiği hafızadan çağırma ve yorumlamanın yok oluşu bir farmakon olarak yazıdan ziyade artık dijital olarak kaydedilen bilginin farmakon etkisine bir göndermedir. Yapay hafıza, bilgiyi teknik üzerinden çağırma sürecini doğurmuştur. Bu durum belli bir yaşam deneyimi ve gözleminin ardından doğal olarak oluşmuştur ve hafızadan çağrılan bilgiyi tehdit etmekte hatta yok etmektedir. Modernitenin özünü belirleyecek olan hesaplamanın ortaya çıkışı ile birlikte, anlamın üzerine kurulu orijinal sezgilerin hafızası kaybolmuştur. Hesaplama üzerinden teknikleşme batı bilgisinin orijinalliğini ve hakikatini unutma yoluna sokmuştur (Stiegler, 1998, s. 3). Görüleceği üzere Stiegler aslında moderniteyle birlikte epistemolojide yaşanan paradigma kaymasına işaret etmiştir. “*Episteme*” ve “*ethos*”ta yaşanan değişim teknik yoğunlaşma ile ilişkilendirilir. Tekniği bir farmakon olarak tanımladıktan ve genel bir çerçeve çizdikten sonra Stiegler, farmakolojik etkileri üç ciltlik eseri boyunca ayrıntılandırmaya, farklı konular üzerinden işlemeye devam eder.

Transhümanizm Akımı ve Teknik Tahakküm

Transhümanizm ilgili dikkat çekmek istediğim ilk nokta bu kelimenin ifade ettiği anlamın aslında hümanizm ile ifade edilenle benzerlik taşıması, bu kavramın felsefenin bir akımı veya ürünü olduğudur (Cordeiro, 2022). Ancak insanın kendinin ne olduğunu anlamlandırma çabasında insan ilk kez bir teknik ve maddi bir şeyle kendini özdeşleştirerek bir anlam aramaktadır (Dağ, 2022, s. 13). Klasik hümanizmin insanın evrensel durumuyla ilgili ideallerinin bugünün politik alanında temsil edilmiyor oluşunun eleştirisini yapan Frankfurt Okulu'nun yaptığı gibi bugün transhümanizm akımı ile üretilen ideallerin tekrar teknik ile tahakkümü meşru kılacak bir ideolojiye dönüşmesini eleştirebiliriz. Yani buradaki eleştiri transhümanizmin felsefi bir düşünce olarak ifade ettikleri değil, bugün politik olanın içerisindeki uygulamaya nasıl yansdığıdır. Teknik üzerine kurulan bir dünya tasavvurundaki ideallerin politik alana farklı şekilde tezahür ediyor oluşu ve yeni bir teknolojiyle insanın maddeyi şekillendiren özne olma durumunu kaybetmesi tehlikesi aslında tekniğin bozucu etkisi olarak görülebilir. Dolayısıyla bu bölüm farmakon kavramıyla oluşturulan tartışmanın bir

devamı niteliğindedir. Transhümanizm akımının politik alana yansımaları tartışılarak bugünün çatışma ve savaşlarının amaçlarına dair çıkarımlar yapmak amaçlanmıştır.

Transhümanizm insanın biyolojik sınırlarını aşacak şekilde dönüşebileceğini savunan bir düşünce akımıdır. Bu doğrultuda muhafazakâr dini etiği veya seküler bir açıklamayla “ilerlemeye olan inancı” tartışmaya alan bir yapı oluşmuştur. Kavrama Türkçe bir karşılık bulunmaya çalışılırsa yine İngilizce literatürde karşılaşılan “*enhanced human*” tamlamasının karşılığı olarak “*gelişmiş insan*” denilebilir. Gelişmiş insan tartışmasının kökleri çalışmanın başında aktarıldığı gibi “*farmakon*” kavramının tanrısal motiflerle sunulan felsefi anlatısında görülebilir. Dini motifli tartışmada transhümanizm kavramıyla çelişen nokta tekniğin yaratılışla gelen bir şey olmadığı dolayısıyla insana faydalı olsa da tekniğin insan yaratılışına, özüne zararlı olacağıdır. Dolayısıyla transhümanizm yaratılışla (seküler ifade ediliş şekliyle doğa ile) gelen değişimlere meydan okuyan ve sonsuz bir “*optimizm*” ile insanın kendi biyolojik sınırlarını aşacağını ön gören bir görüştür. Keza transhümanist bir akım olan “*Promethanism*”, ateşi insana getirerek teknikle insanın yaratılışını değiştiren Prometheus’a gönderme yapar. (Ross, 2020, s. 14). Tekniği bir farmakon olarak değerlendirdiğimizde Stiegler’in de katılabileceği ve transhümanizmin zıttı bir düşünce şeklinde İngilizce literatürde “*bioconservatizm*” olarak geçen taraf tekniğin zararlı yanlarına açıklamalar getirirken (Ferry, 2023, s. 35), Transhümanizm, optimist bir yaklaşımla tekniğin faydalarını araştırır, geleceği hayal eder ve insanı varoluşundan öteye götürmeye çalışır.

Benjamin Ross, “*The Philosophy of Transhumanism*” çalışmasında bu kavram üzerinden biyolojik sınırlarını aşmış insanın varoluşu ile doğabilecek tartışmaları aktarır. Ross’a göre transhümanizm akımının ortaya attığı temel iddia, insanın karşılaştığı tüm sorunların teknik olarak değerlendirilebileceği ve çözümlerin de teknikle geleceği, dolayısıyla insanın aşamayacağı hiçbir sorun olmadığı iddiasıdır. Bu materyalist görüş doğrultusunda transhümanizm teknikle “*geliştirilmiş*” insan türünün faydalı ve kaçınılmaz olduğunu kabul eder (Ross, 2020, s. 3). Düşüncenin kökleri insanın rasyonel akılla, yaratılışla temel ve aşılamaz olarak belirlenmiş sınırları aşabileceğini öne süren klasik hümanizm ve aydınlanma düşüncesinde bulunur. Aydınlanma fikrinde rasyonel olana karşı güdülen “*inancın*” son dönemdeki tezahürü, düşünce sistemi ve politik hareketi (Benedikter ve Siepmann 2022) olarak da görülebilecek kavram transhümanizmdir. Benjamin Ross’un transhümanist akıma dair temelleri oluşturan Nick Bostrom’dan aktardığı şekliyle kavramın kökleri ve ne olduğu özetlenir:

“Transhümanizm aydınlanmadan ve seküler hümanizmden yeşermiştir. Transhümanizm, uygulamalı bilim ve diğer rasyonel yöntemlerin kullanılması yoluyla insan sağlığının süresini artırmayı, entelektüel ve fiziksel kapasitemizi genişletmeyi ve bize kendi zihinsel durumlarımız ve ruh halimiz üzerinde daha fazla kontrol sağlamayı amaçlar.” (Ross 2020, s. 5).

Tartışmanın diğer tarafına ise “*bioconservatives*” olarak tanımlanan grup konulabilir. Çalışmanın bağlamında değerlendirirsek bu görüşe sahip taraf aslında tekniği farmakon olarak tanımlar ve transhümanist düşünceyle gelecek sosyo-politik ve metafizik (insanın kimliği ve varlığının anlamı gibi) sorgulamalara odaklanır. Klasik hümanizme bağlı kalan Fukuyama, teknoloji sayesinde biyolojisini değiştirebilen insanların eşitsizliği artıracakları argümanı (Fukuyama 2009), Transhümanizm akımı hakkında “*Dünya üzerindeki en tehlikeli düşünce*” demiştir. Bu görüşün dayandığı iki temel argüman vardır; ilki gelişecek yeni tip insan sonrasında “*doğal*” insanın haysiyetini kaybedeceğidir. Diğerisi ise doğal olmayan bir insanın başlı başına aşağılayıcı bir özellik taşıyacağına yöneliktir (Ross, 2020, s. 18).

Farklı kültürlerin insanın varlığının anlamına dair verdiği cevaplarda insanın maddi dünyayı düzenleyen bir özne olarak ele alınışı da farklılık gösterir. Temelde yer alan bu farklılıklar yine farklı tarihsel ve sosyolojik kurguları doğurur. Burada konuyu uzatmak pahasına da olsa tekniğe ve maddenin işlenmesinden doğan bilgiye dair farklı yaklaşımlara sahip iki farklı tarih ve toplum kurgusunu karşılaştırmak ve güncel savaşların amaçlarına dair çıkarımlar yapmak niyetindeyim. Bu bağlamda Harari ve Wallerstein’in tarih kurguları karşılaştırılabilir. Özü itibarıyla transhümanist akım geçmişe karşı bir meydan okuma içerir. Bu felsefi tartışmadaki “*geçmiş mevhumu*” dini motifle aktarıldığında “*yaradılış*”, seküler motifle aktarıldığında ise “*doğa*” kelimeleri ile ifade edilebilir. Tarihi ve kronolojiyi, yaratılış veya doğa ile açıklamaya çalıştığımız bilinmeyenden başlatmak, transhümanist düşünceyi savunanların önceliğe aldığı “*geleceğe*” dair projeksiyonu artıracaktır. Kavramlar arasındaki bu tartışmaları yaparken tarihi başlangıcından itibaren düşünmek transhümanizmdeki gibi insanın kendini ve çevresini değiştirmesine dair tarihsel ve felsefi açıklamalar yapmayı mümkün kılar. Yuval Noah Harari’nin *Homo Sapiens* ve *Homo Deus* çalışmaları bir bütün halinde değerlendirildiğinde görülür ki Homo Deus’ta transhümanizmi kapsayacak şekilde geleceğe dair yapılan projeksiyon için, tarih *yaradılış* veya *doğadan* başlatılmış ve insanın tekniği kullanarak ürettiği ile kendisinin tanrı (*Deus*) oluşu tarihsellikle açıklanmıştır.

Harari’nin metni incelendiğinde politik teoriyi dışlayan motifleri görülebilir. Metnin içinde saklı olan tez tarihin başından bu yana insanın yaşadığı kıtlık ve savaş gibi zorlukların teknik alandaki ilerleme ile azaldığı ve geleceğe iyimserlikle bakılabileceği üzerinedir. İnsanın yaşamına ve hayatta kalmasına dair bugün görülen sorunlar Harari’nin tezinde siyasetin var olması ile açıklanır. Durum metinde geçen şu bölümle aktarılıp tartışılabilir:

“Geçtiğimiz yüzyıldaki teknolojik, ekonomik ve siyasi gelişmeler, giderek güçlenen bir güvenlik ağı yaratmayı başarmış ve insan evladını biyolojik yoksulluk sınırı altında yaşamaktan kurtarmıştır. Çeşitli bölgelerde zaman zaman kitlesel kıtlıklar yaşansa da bunlar istisna olarak kalmakta ve doğal afetlerden çok siyasetin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyada artık doğal

kıtlıklar kalmadı, sadece siyasi kıtlıklar var. Eğer Suriye, Sudan ya da Somali’de insanlar açlıktan ölüyorsa, bu bazı siyasetçiler böyle istediği için oluyor” (Harari, 2016, s. 16).

Bu argümana karşı insanın neden siyaset yaptığı sorusu sorulabilir? Eğer dünyanın bir yerinde insanlar kıtlıktan ölüyorsa veya yaşıyorsa dahi dünyanın geri kalanından daha kötü bir durumdaysa “*gelişmiş insan*” ile kendini tanı olarak ifade etmeye başlayan bilinç, ileride gelişmiş insanlar ve normal insanlar ayırımı yaratmayacak mıdır? Bu ayırımı normal insan-gelişmiş insan ayırımıyla yaratılacak büyük eşitsizlik içerisinde çoğunluk siyaset yaparak diğerine karşı mücadele etmeyecek midir? Bu sorular politik olanın varlığını denklemden çıkarıp geleceğe, tarihe meydan okurcasına veya bir tarih kurgulanmışsa da aslında o tarihin artık önemli olmadığını savunarak bakan bir görüşün “*teknik ile çözülebilir*” diyerek cevaplamaya çalıştığı sorulardır.

Harari’nin bakış açısında, siyasetin Avrupamerkezci tarihsel sistemde bilim ile olan evliliğinin yadsındığını görürüz. Eğer transhümanizm tartışmasını sosyal ve politik teoriyle birlikte düşünmek gerekirse Wallerstein’in kapital modern dünyayı yaratan tarihsel sistem analizine göre ilerlenebilir. Kapital sistemin transhümanizm akımıyla temelden bağı vardır. Çünkü sistemin devamlılığını sağlayan ve sistemin politik sırrı olan “*ilerleme*” ön kabulü veya inancı (Samuelson, 2022) ile transhümanizmdeki gelecek kurgusu birbiriyle örtüşür. Zaten Benjamin Ross’un transhümanizm tartışmasını ele aldığı çalışmada bu düşünce “*hızlandırılmış kapitalizm*” ismi altında da tartışılmıştır (Ross, 2020, s. 28). Kapitalizm hegemonik bir sistem olarak ele alındığında onun alametifarikalarından biri olan teknik gelişim de aslında içinde hegemonik bir çekirdek barındırır. “*Critical Theory of Technology*” adlı çalışmada Andrew Feenberg, teknolojinin tarafsızlığını sorgulayacağını söyleyerek başlar. Tarafsızlık sorgulanır çünkü teknoloji endüstriyel medeniyetin elitlerinin üzerinde ustalık ve hakimiyet iddia ettiği bir olgudur (Feenberg, 1991, s. 14). Bu sorgulama yapılır çünkü endüstriyel medeniyetin (tüm dünya artık içindedir) farklı değerleri temel alan kültürleri de artık kapsadığı ve bundan dolayı üzerinde hegemonya iddia etmenin zorlaştığı görülmüştür. Bu noktada Wallerstein’in “*Bildiğimiz Dünyanın Sonu*” çalışmasına bakılırsa tekniğin özünde hangi değerlere göre varsayımlar barındırdığını ve artık tekniğin farklı kültürler tarafından değerlendirilerek üzerinde farklı hegemonyalar kurabileceği transhümanizm kavramıyla birlikte tartışılabilir.

İktidar ilişkilerini analiz etme işini kendi görev tanımlamasında tutan sosyolojik analiz bunu özelde sosyal bilimin genelde ise topyekün bilimin ve bilme işleminin içerisinde saklı iktidar ilişkilerini tespit etmek için de uygulamaktadır. Wallerstein dünya sistemleri analizinde tarihsel sürece bakarak kapital dünya sisteminin gelişim aşamasında bilimin kapital sistemin hegemonları ile nasıl iş birliği içine girdiğini anlatır. Başta Newton’cu kartezyen bilimin doğanın kurallarını açıklayıcı yaklaşımı zamanla beşerî bilimlere sirayet etmiş ve insanla ilgili süreçleri açıklamak için de gözlemler yapılarak rasyonel olan izlekler bulunmaya çalışılmıştır. İnsan hareketlerinde

Avrupamerkezci rasyonalite ön kabulünden hareketle Dünya'nın farklı kültürleri içerisinde insan hareketlerine rasyonalite addetme çabası kapitalist bir sistemin iktidar sağlamasına yardımcı olmuştur. Çünkü üretim ve tüketimin birikimi ancak Avrupa'nın rasyonel olarak tabir ettiği davranış şekli ile mümkün olmaktadır (Wallerstein, 2021, s. 160). Bu bağlamda teknik ve onu geliştirenler bilim ve doğaya hükmetme amacıyla yaparken bir yandan sistemin devamlılığına da hizmet etmiştir. Freenberg'in teknolojiye eleştirel bir kuram getirirken tam da buradan başladığı gösterilmiştir. Baştaki ideallerinden sıyrılıp hızlandırılmış kapitalizm haline geldiği söylenen transhümanizm, bu anlamda kapital bir sistemin devamlılığını sağlamak adına teknik üzerine kurulu bir ideoloji görünümü kazanmıştır. Harari, transhümanist bir felsefe ile kurguladığı tarihle ileride insanın teknik ile bütünleşeceğini söylerken insan kültürlerini ve insanın tekniği ele alış şeklindeki farklılıklarını göz önünde bulundurarak öngöründe bulunan Wallerstein, Avrupamerkezli sistem ve bilim anlayışının değişim geçirmek zorunluluğunu söyler ve aslında teknik gelişmenin Avrupamerkezli olmayan bir sisteme göre tekrar değerlendirilebileceğini ima eder.

Bu tartışmayı getirmek istediğim noktanın transhümanist akımdaki ilkeleri eleştirmek değil bu düşüncenin uygulanış şeklinde politik olanı ortaya çıkarmak ve ona karşı bir eleştiri yapmak olduğunu belirtmişim. Transhümanist akımın en önemli düşünürlerinden olan Ray Kurzweil'in "*The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology*" kitabında aktardıklarından birkaç örnek verdikten sonra onun düşüncelerinin uygulamasındaki "politik olan" daha rahat ortaya çıkartılabilir. Kurzweil iddia ettiği şeyi başta net bir biçimde ifade eder: "*Bu kitapta birkaç on yıl içinde insanın problem çözme becerileri ile ahlaki ve duygusal zekasının bilgi tabanlı teknolojilerin güdümünde ilerleyeceğini ileri sürülmektedir.*" (2005, s. 25). Kurzweil çalışmasında argümanını destekleyen kanıtlar ileri sürdükten sonra bu argümana karşı yöneltilmiş eleştirilere cevap verir. Bu eleştiriler genelde teknik bir tasarımın yine teknik imkansızlıklar öne sürülerek yapılmış eleştirilerdir. Ancak bir tanesi toplumsal eşitsizlikle ilgilidir. Kurzweil'e: "*Dünya nüfusunun bir kısmının bu teknolojilere ulaşırken diğerinin buna ulaşamayacak olması muhtemel midir?*" sorusu sorulmuştur (Kurzweil, 2005, s. 289). Bu soruya verilen cevapta ekonomik büyüme sayesinde daha ucuza daha iyi performanslı teknik ürünlere sahip olunabileceğini söylenir. Politik olan tam da bu cevapta gizlidir. Çünkü sorulmayan soru kimin emeği ve kaynağı ile ekonomik büyüme sağlanacağı ve ürünün eşit dağılıp dağılmayacağıdır. Bugünün devletler sistemi ve dünya toplumlarının eşitsizlikleri düşünüldüğünde Kurzweil'in 2005 yılında kurduğu düşünceden farklı bir manzara ortaya çıkmaktadır. Politik olana dair bu tespit yapıldığında bugünün belirsiz çatışmalarının ve savaşlarının amacı net bir şekilde belirlemektedir.

Tıpkı Zygmunt Bauman'ın hümanist düşüncedeki değerlerin bugün temsil edilmesi adına "*artık üzerlerinde bir fiyat etiketi var*" demesi gibi (Bauman, 2005, s. 60) bugün

Kurzweil'in "gelişmiş insanı" için de aynı şey geçerlidir. Bireyin sorunlarına karşı kolektif çözümler üretmeyen ve bireyin kendi başına çözüm üretmesini bekleyen bir sistemde (Bauman, 2005, s. 197), savaşlar kolektif çözüm arayışlarını temsil eder haldedir ancak savaş doğası gereği şiddeti de barındırır. Bu açıdan bakıldığında bir taraf için savaşın amacı tekniğin tahakküm aracı olarak kullanılmasının ürettiği eşitsizliğe karşı çıkmak olarak belirir. Savaşı bu amaçlara göre kurgulayan tarafın kendi teknolojik savaş araçları farklı olacaktır. Dahası çalışmanın argümanında da belirtildiği gibi doğru bir strateji için diğerinin tekniğe ve onun savaştaki kullanımına nasıl yaklaştığını analiz etmek gerekecektir.

Tekniğin Savaş Bağlamında Farmakolojik Etkisi

İlk iki bölümde tekniğe dair yaklaşımlar tartışılmış ve bugünün savaşlarının amaçlarına dair bazı çıkarımlar elde edilmiştir. Bu bölümde ise farmakon metaforunu kullanmaya devam ederek savaşın aracı olan tekniğin politik karar alıcıyı ve savaşan özneyi nasıl kendine bağımlı hale getirdiği tartışılacaktır.

Teknik güç, bir zamanlar insanın doğa ile olan ilişkisini belirleyen başlıca faktör iken modern dönemle birlikte politik hakimiyet sağlayan bir araca dönüşmüştür. Weber'in rasyonalizasyon olarak tarif ettiği şey tekniğin tahakküm sistemi olarak da görülebilir (Stiegler, 1998, s. 11). Burada Weber'in çağında tekniğin tahakküm sisteminden kastedilen şey, tekniğe hâkim özne olan insanın bu araç sayesinde diğerine tahakküm sağlamasıdır (Habermas, 2019). Ancak çağımızda tahakküm aracını kullanan yani özne olan insanın teknik yoğunluğun içerisinde özneliğini kaybettiği söylenebilir. Günümüz savaş tekniğinde görülen farmakonları incelemek için odaklanacağım kavram otomasyondur. Otomasyon bir işin insan ile makine arasında paylaşılmasıdır. Ancak paylaşım düzeyinde ne kadar insan ne kadar makine kullanıldığı tam otomasyona varacak seviyeyi belirler. Her ne kadar insandan bağımsız hür iradeli bir makine yani gerçek-yapay zekâ yaratma uğraşında olursa ve böyle bir şeyin mümkün olup olmadığı tartışılsa da henüz insanlık otomasyon seviyesindedir. Bu durumda makine de hala insana bağımlıdır. İnsanın bir teknik olarak otomasyonla ilişkisi üç farklı boyutu içermektedir, bunlar; makinenin yerine getirdiği görev, makinenin bu görevi yerine getirirken insanla olan ilişkisi ve makinenin görevi yerine getirirken karar alma sisteminin kapsamı olarak sıralanabilir (Scharre, 2020, s. 56).

Burada politikayla ilgili olarak yapılacak iş, egemenin karar alması olarak tanımlanırsa, bulunduğumuz çağda bir egemenin otomasyon içerisinde ne kadar karar alıcı olup olmadığı tartışmaya açılacaktır. Egemenin karar almadaki makine bağımlılığı tekniğin politik boyuttaki farmakolojik etkisini gösterir. Bu bağımlılık siyasi karar alıcının kendi egemenlik alanında alacağı kararlarda görüldüğü gibi egemenlik üstü alanda iki siyasi karar alıcı arasında da görülür ki bu konu bizi savaş bağlamında tekniğin farmakolojik etkisini tespit etmeye daha da yaklaştırır.

Tartışmayı örnekler üzerinden hareketle açabiliriz. İlk olarak bir siyasi karar alıcının kendi egemenlik sahasındaki bağımlılığı üzerinde durmak gerekirse, Stieglers'in politikacıların karar alıcıdan ziyade kanaat önderi haline gelmeye başlaması ile ilgili söyledikleri gösterilebilir. Politikacıların kanaat önderine dönüşme süreci, teknik-yoğun dönemde iletişimin sürekli ve gerçek zamanlı hale gelmesi ile ilişkili farmakolojik bir etkidir. Kamusal alanda etkili olmayı hedefleyen bir politikacı bu amacına yönelik bir program belirlemiş olsa da politikanın uygulamaya geçtiği ve devam ettiği süre zarfında iletişimin hızı ile aynı hızda değişen fikirler uygulanacak politikayı boşa çıkartmaktadır. Bu zincirin içinde yer alan bir politikacı, politika belirleyip uygulamaktan ziyade sürekli olarak kamunun nabzını ölçmek durumunda kalmaktadır. Politikacılar artık bir karar alıp uygulamak yerine, sürekli bir şekilde kamuoyunu ölçmek ve hızlı değişen fikirlere karşı kendisi pozisyon almak zorundadır.

Tekniğe olan bağımlılık iki egemen karar alıcı arasında daha çarpıcı bir hal almaktadır. Paul Virilio'nun "*Hız ve Politika*"sında Küba nükleer krizi bu bağlamda incelenmiştir. İki süper gücün birbirine savaş ilan etme (nükleer alarmin verilmesi) süresindeki gecikme o dönem on beş dakika idi. Ancak Rusya'nın Küba'da konuşlandığı füzeler bu süreyi otuz saniyeye indirmişti ve kabul edilemezdi. On yıl sonra 1972'de bir nükleer füze fırlatıldığında diğer tarafın alarma geçişindeki gecikme süresi ise birkaç dakikayı (balistik füzeler için on dakika, uydu üzerinden atılanlar için iki dakika) bulmaktaydı. Bu tarihte Brezhnev ve Nixon nükleer silahları sınırlandırma kararı aldığı Virilio'ya göre aslında bu karar nükleer tehlike adına siyasi-askerî karar alıcıların kendi inisiyatifiyle aldıkları son karardı. Bundan sonraki süreçte, sinyal alma ve gönderme üzerine kurulu, nükleer tehlikeyi belirlemeye ve buna tepki verme yetileri ile mütecehhez otomasyon, siyasi-askerî karar alıcıların alanını sınırlamıştır (Virilio, 1998, s. 133). Virilio'nun aktardığı bu örnek ve çalışmasındaki tema da aslında tekniğin strateji üzerindeki farmakolojik etkisi üzerinden değerlendirilebilir. Virilio'nun çalışması kendisinin de ifade ettiği üzere bir "*dromoloji*" (hız bilim olarak çevrilebilir) denemesidir. Stratejinin temellerinden biri olarak; hareket etme, fiziki ilerleme ve amaç edinilen noktaya varma durumu, coğrafyanın mekansallığı içerisinde tarihsel olarak tartışılmıştır. Bu bağlamda, strateji adına tekniğin kullanımına, yani teçhizata tarihsel olarak bakıldığında, hedefe varma (platformlar) veya bir aracı (mühimmat) hedefine ulaştırma olarak tasarlandığını görürüz. Ancak nükleer silahlar ve karşılıklı yok olma ihtimali bu hareket ilkesini değiştirmiştir. Bulunulan mekândan hedefe bu kadar hızlı bir şekilde ulaşıyor olması, müstahkem mevki ve bunların arasındaki ulaşım kavramlarını âtıl bırakmıştır. Balistik nükleer füze teknolojisiyle ulaşılan hız, paradoksal bir şekilde stratejiye durağanlığı ve atıllığı getirmiştir.

İnsanın tekniğe bağımlılığı konusunu somutlaştıran, yine nükleer silahların otomasyon sistemler üzerinden işletilmeleri ile ilgili bir diğer tarihi örnek 1983'te yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminde Sovyet ordusunda görev yapan Stanislav Petrov

çalıştığı nükleer erken uyarı merkezinde, bilgisayarların hatalı bir şekilde ABD'den füze atıldığını gösterdiği sırada görev başındaydı. Yarbay Petrov kendi inisiyatifiyle, bilgisayarların hata yaptığını karar verdi ve üstlerini uyardı. Aldığı eğitim, Sovyet ordusunu doğrudan araması gerektiğini öngörse de Petrov bunun yerine karargâhtaki nöbetçi subayı aradı ve sistemde bir arıza olduğunu söyledi. Aslında yaşanan durum, Sovyet uydularının bulutlardan yansıyan güneş ışınlarını kıtalararası füzelerin motorlarıyla birbirine karıştırmaları ve otomasyon sistemin uyarı vermesinden ibaretti. Yaşanan bu olayda otomasyonla ilgili belirtilen üç boyuttan ikincisi yani makinenin bir görevi yerine getirirken insanla olan ilişkisi söz konusuydu. Bu ilişkide insan da makine de yarı bağımlı haldedir. Tekniği tahakküm aracı olarak kullanan insan artık tekniğe karşı yarı özne yani yarı bağımlı hale gelmiştir.

Stiegler farmakon kavramını askeri-teknik gelişmeler hakkında yorumlarken nükleer oto-kıyamet ihtimalini “*mutlak farmakon*” olarak tanımlar. Bir teknik gelişme olarak nükleer silahların varlığı, aktif olarak kullanılmasa dahi farmakolojik bir etki ile politik yapıyı zehirlemiştir. Nükleer gücü göstermeye kendini adanmış askeri altyapı, internet ağına bağlı tüm radar, gözlem aracı, hesaplama sistemleri ve atış rampaları ile tüm sistem artık bir otomattır, otomat bir farmakon. Bu otomasyonun içinde artık askeri-politik karar alıcılar ve onların politik çevreleri proleterleşmiş, politik yapı sivilleşmiştir (Stiegler, 2014, s. 37). Burada proleter kelimesini açmak gerekir. Proleter tabiri Marx'ın yabancılaşma kavramı üzerinden açıklanabilir. İşçiyi proleterden ayıran şey proleterin yaptığı işe yabancılaşması, sistemin içinde kendi özgünlüğünü kaybetmiş mekanik bir parça olmasıdır. Nükleer otonomi karar alıcıları proleterleştirdiyse eğer, tüm silahların bir mutlak otonomiye girmesi belki askerliğin profesyonel bir meslek olmaktan çıkmasına değil ama askerin proleterleşmesine sebep olabilir. Buradaki bilinmez, yeni otonom silahların insan etkileşimine ihtiyaç duyan halde tasarlanıp tasarlanmayacağıdır.

Bugün için asker hala otomasyon sistemi içerisinde yarı kontrolü elinde tutan bir özne durumundaysa bile askerin yaptığı işe, profesyonel şiddet uygulama ve yönetimine yabancılaşması, aslında dron kullanımıyla birlikte yaşanmakta olan bir olgudur. Dron teknolojisiyle ortaya çıkan uzak mesafeden öldürme -ki bu mesafe yerküredeki herhangi iki nokta arasında olabilir- şiddet uygulama eyleminin karakterini değiştirmiştir. Askerle hedefi arasında mesafe olduğunda ve asker hedefini kendi organları yerine bir medyum aracılığı ile algıladığında aslında bir insanı öldürmüyormuş gibi hareket edebilir (Chamayou, 2014, s. 115). Şiddet eyleminin yaşandığı yerden çok uzakta, evinden ofise gelip görevini sadece bir tuşa basarak veya komut vererek icra eden bir asker için yaptığı işe yabancılaşması dron teknolojisinin farmakolojik etkisidir.

Chamayou'nun dikkat çektiği üzere, dron teknolojisiyle birlikte devlet ve öznesi arasındaki ilişkinin değişmesi olasılığı bir farmakon olarak görülebilir. Chamayou, Hobbes'un felsefesinden yola çıkarak bazı örnekler verir. Hobbes'a göre devlet öznesini

koruduğu için öznesi ona itaat etmelidir ki benzer bir söylem Carl Schmitt'te de görülür: “*Ben (devlet) koruyorsam ben zorlarım*” (Schmitt, 2008, s. 52). Yine Hobbes'un egemenlik anlayışına göre barış zamanı öznesini koruyan devlet iken savaş zamanı ise özne devletini korumaktadır (Chamayou, 2015, s. 183). Burada dron (veya otomat herhangi bir silah) önemli bir fark yaratır. Artık hükmeden devlet, savaş zamanında öznesinin can fedası ile ayakta kalmaktansa, öznesi canını feda etmeden uzaktan kontrollü bir makine sayesinde devlet kendini korumaya devam edebilir. Bu durumda öznenin devlete karşı görevi sadece üretmekten ibaret olacaktır.

Yapay Zekâ ve Şiddet Eylemi

Çalışmanın amacı doğrultusunda burada incelenecek kısım ise transhümanist görüşte üzerinde fazlaca durulan yapay zekanın askerlik işini etkileyen veya etkilemesi öngörülen öğeleridir. Tartışma otomasyon sistemli silahların varlığı dolayısıyla somut materyaller üzerinden yapılabileceği gibi yine geleceksel bir öngörüyle ortaya koyulan makineyle bütünleşmiş insanın veya yapay zekanın şiddet kullanımı üzerinden yürütülebilir. “*Teknolojinin faydalarına odaklanan transhümanist felsefe, otomasyon ve yapay zekanın, şiddet tekeli ve profesyonel şiddet kullanımı kavramları adına düşünüldüğünde ortaya çıkarabileceği sorunları öngörmekte midir?*”

Bu konuyu tartışmaya, transhümanizm kavramı ortaya çıkmadan önce teknolojik gelişmenin neler getirebileceğini hayal eden ve oluşturduğu külliyatıyla robot ve yapay zekâ üzerine ilk düşüncelerimizi şekillendiren Isaac Asimov'a değinerek başlanabilir. Asimov “*Ben, Robot*” romanının bir bölümünde (Asimov, 2016, s. 50) uzayda araştırma yapan bilim insanlarının robotlarla etkileşimini anlatır ve bu anlatım sırasında yapay zekâyâ sahip robotlarla ilgili meşhur üç yasaını açıklar. Buna göre: (i) Robotlar insanlara zarar veremez ya da eylemsiz kalarak onlara zarar gelmesine göz yumamaz. (ii) Robotlar, birinci yasayla çakışmadığı sürece insanlar tarafından verilen emirlere itaat etmek zorundadır. (iii) Robotlar, birinci ya da ikinci yasayla çakışmadığı sürece kendi varlıklarını korumak zorundadır. Ancak burada robotlar bireysel veya kolektif şiddetin yer almadığı bir “*optimizm*” içerisinde tasarlanmışlardır. Tıpkı erken modern dönemdeki aydınlanma düşüncesi ve modern dönemi başlatan pozitivist düşüncenin içeriğinde yer aldığı gibi teknik gelişme ile şiddetin ve savaşın sonlanacağı argümanı Asimov'un “*üç robot kanunu*”nda gömülü halde görülebilir. Transhümanist düşüncenin öngördüğü şekilde oluşacak yapay zekâ insan emretse dahi asla insana zarar vermeyecektir. Tam da burada “*farmakolojik etkileri*” düşünüp bir yapay zekanın barışçıl biçimde değil de profesyonel şiddet kullanımı için tasarlandığını düşünürsek Asimov'un ilk yasaının öngördüğü şekilde robotların insanlara zarar vermeyeceği tartışmaya açılır. Varsayalım ki askerî amaçlar için tasarlanmış bir yapay zekâ “*düşman*” olarak tanımlanan nesne veya özneler dışında şiddet eyleminde bulunmamaya göre programlandı. Bu kez Chimayou ve Scharre'in çalışmalarında tartışılan bir etkenle

karşılaşılr; “*savaş alanında düşmanın belirsiz olduğu ortamlar*”. Belirsizlik durumunda yapay zekayı tam otomasyonla tasarlamış olursak, belirsiz düşmanlık durumunda ya tepki vermeyecek veya tekrar insan ögesine başvurarak yarı-otomasyon şeklinde davranacaktır. Burada ortaya çıkan şey yapay zekanın belirsizlikler durumunda karar vermesi yani hür iradesi olup olmaması sorunudur. Transhümanizmde sorunların ve belirsizliklerin aşılabilecek teknik meseleler olduğu görüşü içkinen, muhafazakâr yaklaşım tam da insanın biricikliğine vurgu yaparak savaş örneğindeki gibi karşılaşılabilecek belirsizliklerin ancak insanın özgür iradesiyle aşılabileceğini söyler. Ancak tartışma burada bitmez çünkü transhümanizm “*yarı-dini*” (*quasi-religious*) yaklaşımı ve iyimserliği ile özgür iradeye sahip gerçek yapay zekayı yani insan üstü varlığı bulmaya çalışır. Peki şu an tam otomasyonla ve ileride öngörüldüğü şekliyle yapay zekâ ile hareket eden silahlar modern devletin özelliklerinden biri kabul edilen şiddet tekeline sahip olmasına nasıl etki edecek? Soruyu insanın doğal haline indirirsek şiddet eylemine başvurma kararı insanın elinden alınacak mı veya insan bu konudaki iradesini kendi eliyle makinalara mı verecek? Şiddet tekeli ve tekniğin doğayla birlikte insana karşı da bir tahakküm aracı olarak kullanılması (Kardeş, 2023) üzerindeki bu tartışma çerçevesinde, modern devlete ait başka diğer özellikler üzerinden teknolojinin politik karar alma ve askerlik işi üzerindeki bozucu etkisi tartışılmaya devam edilebilir.

Savaşçı ve asker arasında kavramsal olarak var olan fark üzerinden yapılacak bir tartışma ile şiddet eylemine insanın dışında karar veren bir makinenin olası sonuçlarıyla ilgili çıkarımlar yapmak mümkündür. Savaşçı ile asker arasındaki en temel fark, savaşçının şiddet eylemini kendi çıkarı adına icra etmesi, askerın ise şiddet eylemini bir profesyonellik tanımı içerisinde ait olduğu toplumdaki doğan değer ve nedenlerle icra etmesidir. Savaşçının eylemleri belli bir kontrol mekanizmasına tam olarak dahil değilken, askerın eylemleri bir kurumsallık içerisinde kurallar dahilinde ilerler. Peki şiddet eylemi amacıyla tasarlanan (özgür iradeli!) bir araç bu ayrımın neresindedir? Bu aracın bir toplumsallığı ve bu toplumsallıktan doğan şiddet eylemi sebepleri olacak mıdır? Transhümanist akımdan doğan uygulamalara bakıldığında bu soruya bir cevap vermediğini hatta bu sorunun sorulmadığını görürüz. Bunun sebebi transhümanist akımın liberal dünya görüşü köklerine sahip olmasıdır. Sinisa Maleseviç’in “*Savaşın ve Şiddetin Sosyolojisi*” adlı çalışmasında belirttiği gibi savaş ve şiddetin toplumsallığı, ikinci dünya savaşı sonrası oluşan toplum kuramlarında yer almamış ve klasik sosyolojik kuramdan, özellikle Weber’in şiddet eylemine getirdiği açıklamalardan bir kopuş yaşanmıştır (Malesevic, 2018, s. 85). Burada liberal dünya görüşü ve transhümanist felsefe veya hareketi bu açıdan eleştirmektedir çünkü savaşın toplumsal oluşu bu düşüncelerde baştan yok sayılmaktadır. Bu yok sayma durumu daha önce belirtildiği gibi tekniğe bakış açısıyla veya tekniğin savaş sorununu çözeceği inancıyla yakından alakalıdır. Teknikle sağlanacak ilerlemenin, sorunları ve savaşları ortadan kaldıracığını iddia ederken bir yapay zekanın şiddet eylemiyle alakalı doğuracağı sorulara cevap veremiyor olmak bir çelişki yaratmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak bu yazı içerisinde savaş stratejisi oluşturma adına klasikleşmiş kullanım olan amaç ve araç ilişkisi insanın maddeyi biçimlendirerek dünyalar yaratan bir özne oluşu üzerinden tekrar değerlendirilmiştir.

Öncelikle, insanın kendi yarattığı, varlığa getirdiği nesnelere önceden var olan toplumsal ilişkileri değiştirebileceği, herhangi bir tekniğin faydalı olduğu kadar bozucu etkilerinin de olabileceği “farmakon” kavramı üzerinden aktarılmıştır ve metin boyunca savaş ve toplum ilişkisi ile askerlik mesleği adına yapılan açıklamalar bu kavram ile ilişkilendirilmiştir.

Savaşın amacı politik olanla ilişkilidir ve bugünün otoritesi tekniği bir tahakküm aracı olarak kullanıp bir ekonomi-politik oluşturduğu için savaşın amacı teknik üzerinden tartışılabilir haldedir. Çalışmada insanın ne olduğunu teknik yaratım üzerinden yeniden tartışan transhümanizm akımının teknik ile tahakkümü meşru kılacak bir ideolojiye dönüşmesi ele alınmış ve bugünün savaşlarının ardında yatan sebeplerden birinin dünya toplumları arasındaki eşitsizlik olduğu gösterilmiştir.

Bugün teknik üzerinden bir tahakküm sistemi oluşturulduğu için savaşın amacını teknik ile düşünmek mümkündür. Bu durum tarihsel ve değişebilir bir süreç olarak algılanabilir. Sonuçta tarihteki politik düzenler modern dönemdeki kadar teknik-yoğun değildir. Ancak savaşın aracı her zaman teknikle ilgili olmuştur. Bu bağlamda her yeni teknik farmakolojik etkileriyle düşünüldüğünde savaşın karakterini sürekli değiştirmesinin yanı sıra otomasyon ve yapay zekâ gibi yeni teknikler savaşın özneyi de kendisine bağımlı hale getirerek onun bir özne oluşunu tehlikeye atmaktadır. Bu durum çalışmada politik karar alıcı ve askerlik mesleğiyle ilişkilendirilerek aktarılmaya çalışılmış, otomasyon ve yapay zekâ gibi tekniklerin savaşın öznesini nasıl kendine bağımlı hale getirdiği tarihsel bazı örneklerle gösterilmiştir.

Yazının başında tekniğin kimin tarafından nasıl ele alındığına ve teknikle oluşturulan dünyaların özneyi tekniğe ne kadar bağımlı hale kıldığına dair sorgulamalar yapılmadan savaş adına doğru politik amaç ve araçlara sahip bir stratejinin kurulamayacağı argüman olarak sunulmuştur. Bugünün dünyası düşünüldüğünde -çalışmanın transhümanizmi konu alan bölümünde gösterildiği gibi -savaşların amacı teknikle tahakküm sağlayan bir otoritenin yarattığı eşitsizliğe karşı geliş olarak belirir ve dolayısıyla savaşın özne kendi teknik araçlarını bu amaca göre geliştirmelidir. Tabi ki bu durumun aksi ise teknikle tahakküm sağlayan otorite için geçerlidir, sonuçta strateji karşıdaki adına düşünülerek geliştirilen bir olgudur.

Tekniğe dair farklı yaklaşımların bir meslek olarak askerlik ile savaş ve toplum bağlamında askerî sosyoloji alanının içinde sayılabilecek kavramlarla değerlendirildiği çalışmanın bu yönüyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Asimov, I. (2016). *Ben, robot. İthaki*.
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş toplum*. Ayrıntı Yayınları.
- Benedikter, R., & Siepmann, K. (2022). “‘Transhümanizm:’ Yeni bir küresel siyasi akım mı?” *Pasajlar, 11*, 121–136.
- Bostrom, N. (2005). A history of transhumanist thought. *Journal of Evolution and Technology, 14*(1). <https://nickbostrom.com/papers/history.pdf>
- Chamayou, G. (2015). *Drone theory*. The New Press.
- Cordeiro, J. (2022). İnsanın sınırları: Hümanizmden transhümanizme. *Pasajlar, 4*(11), 85–101.
- Dağ, A. (2022). Hiper-modern ve tekno-felsefe olarak transhümanizm. *Pasajlar, 4*(11), 11–14.
- Derrida, J. (2012). *Platon'un eczanesi*. Pinhan Yayıncılık.
- Ertuğrul, T. (2019). Politik felsefe ve teknik. M. E. Kardeş (Ed.), *Politik felsefe nedir?* Tekin Yayınevi.
- Feenberg, A. (1991). *Critical theory of technology*. Oxford University Press.
- Ferry, L. (2023). *Transhümanist devrim - tekno-tıp ve dünyanın üzerlerşmesi hayatlarımızı nasıl altüst edecek?* İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fukuyama, F. (2009). Transhumanism. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2009/10/23/transhumanism/>
- Habermas, J. (2019). *İdeoloji olarak teknik ve bilim* (10. basım). Yapı Kredi Yayınları.
- Harari, Y. N. (2016). *Homo Deus* (3. basım). Kolektif Kitap.
- Heidegger, M. (1998). *Teknik ve dönüş*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Kardeş, M. E. (2023). Walter Benjamin düşüncesinde teknik. *Çağdaş felsefe ve teknik* içinde (s. 63–88). Pinhan Yayıncılık.
- Kurzweil, R. (2005). *The singularity is near: When humans transcend biology*. Viking.
- Malesevic, S. (2018). *Savaşın ve şiddetin sosyolojisi*. Hece Yayınları.
- Ross, B. (2020). *The philosophy of transhumanism: a critical analysis*. Emerald Publishing Limited.
- Rutli, E. E. (2016). Derrida'nın Yapısökümü. *Temâşâ, 5*(20).
- Samuelson, H-T. (2022). Sekülerist bir inanç olarak transhümanizm. *Pasajlar, 11*, 55–84.
- Scharre, P. (2020). *İnsansız ordular*. Kronik Kitap.
- Schmitt, C. (2008). *The concept of the political*. University of Chicago Press.
- Stiegler, B. (1998). *Technics and time*. Stanford University Press.
- Stiegler, B. (2014). *What makes life worth living on pharmacology*. Wiley.
- Virilio, P. (1998). *Hız ve politika: Dromoloji üzerine bir deneme*. Metis.
- Wallerstein, I. (2021). *Bildiğimiz dünyanın sonu* (7. basım). Metis.